

EFEKTI POREZNE POLITIKE NA EKONOMSKI RAST SA OSVRTOM NA SISTEM INDIREKTOG OPOREZIVANJA U BiH

EFFECTS OF TAX POLICY ON ECONOMIC GROWTH WITH RETROSPECT ON INDIRECT TAX SYSTEM IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Amir Karalić, Saudin Terzić

Uprava za indirektno/neizravno oporezivanje BiH, Banja Luka, Bosna i Hercegovina

SAŽETAK

Uloga poreznog sistema za ekonomiju zemlje u današnje vrijeme dobiva sve više na značaju. U prilog toj činjenici leži podatak da porezni prihodi u ukupnom BDP zemlje, posebno zemalja EU, zauzimaju njegovu polovinu. Stoga je praćenje prikupljanja poreza, posebno indirektnih, jedna od temeljnih zadaća budžetske politike, pa stoga i zadaća kreatora ekonomske politike. Cilj ovog rada je da pruži osvrt na ulogu indirektnih poreza kako u zemljama EU tako i u BiH. Rezultati istraživanja ukazuju na veliku osjetljivost poreznih prihoda na konjunkturalna kretanja. Komparativnom analizom se mogu uvidjeti kolebanja ukupnih poreza u odnosu na BDP BiH i zemalja okruženja te zemalja EU. Promatranje poreznog sistema u kontekstu porezne evazije je također razmotreno u ovom radu sa ciljem apostrofiranja njenih implikacija na ekonomiju zemlje.

Ključne riječi: porezni sistem, indirektni porezi, porezna evazija

Key words: Tax System, Indirect tax, Tax Evasion

ABSTRACT

Today, a role of the tax system for the country's economy is getting more and

more at its importance. In support of that is the fact that tax revenues includes half of total GDP of the country, particularly countries of the EU. Therefore, the monitoring of tax collection, especially indirect taxes is one of the fundamental tasks of budget policy. It is also a task of the policy creators. The aim of this paper is to provide a review of the role of indirect taxes in the EU countries and BiH. The results of the survey indicate a high sensitivity of tax revenues to cyclic movements. A comparative analysis shows a fluctuations of the total tax to GDP ratio of BiH and neighboring countries as well as EU countries. Observation of the tax system in the context of tax evasion is also discussed in this paper with the aim of stressing the implications of its economy.

UVOD

Fiskalnom politikom država obezbjeđuje sredstva za svoje funkcioniranje, koristeći instrumente koji joj stoje na raspolaganju. Instrumentima javnih prihoda provodi se porezna politika koja treba da definiše načine i modalitete oporezivanja pazeći pri tome na presiju koju može izazvati pojedini porezni oblik na privredu i stanovništvo. Porezi su u standardnim ekonomskim shvatanjima, izvori obezbjeđivanja za funkcioniranje državnih institucija i organa. U ekonomiji, pod pojmom poreza,

podrazumijevamo plaćanje određenih obaveza bez dobijanja protuusluge. Isto tako pojam poreza se može definirati kao novčani iznos koji je porezni obveznik dužan plaćati budžetu i vanbudžetski fondovima u skladu sa zakonskim propisima. Porez (engl. tax, njem. steuer, fr. impôt, it. imposta) predstavlja instrument javnih prihoda kojim država (uključujući i niže političko-teritorijalne zajednice) od subjekta pod njenom poreznom vlašću (fizičkih i pravnih lica) prinudno uzima novčana sredstva, bez neposredne protuusluge, u svrhu pokrivanja svojih izdataka i postizanja drugih prvenstveno ekonomskih i socijalnih ciljeva Popović (2006).

Osim poreznih prihoda koji predstavljaju osnovu fiskalitetu zemlje, javni dug kao i prihodi javnih kompanija obezbjeđuju puni kapacitet prihodovne strane budžeta. Fiskalna politika je važna jer se njezini instrumenti koriste za ostvarivanje ciljeva ekonomske politike:

- puna zaposlenost,
- stabilnost cijena,
- poboljšanje bilanse plaćanja,
- poticanje proizvodnje,
- preraspodjela dohotka.

Svaki od ovih elemenata determinišu makroekonomsku stabilnost i utiču na ekonomski rast. Puna zaposlenost je jedna od najvažnijih ekonomskih veličina, koja praktično ne postoji, ali se može govoriti o niskoj stopi zaposlenosti kao jednom od parametara napredne ekonomije. Stabilnost cijena je također kategorija koja sa svoje strane govori o kontrolisanoj inflaciji kao o jednom od ciljeva monetarne politike.

Poboljšanje bilanse plaćanja utiče na povećanje izvoza i smanjenje uvoza, čime nacionalna ekonomija postaje bolje pozicionirana na svjetskom tržištu. Kao rezultat toga, imamo suficit bilanse plaćanja sa inostranstvom što, opet, utiče na povećanje novčane mase.

Poticanje proizvodnje mjerama vladine politike, kao što su subvencije ili uvozni

prelevmani, umnogome pospješuje razvoj privrede, a pogotovo određenih sektora.

Država, takođe, mjerama preraspodjele dohotka, obezbjeđuje socijalnu sigurnost građana i time omogućava podizanje standarda kod siromašnijeg sloja stanovništva.

Mjerama fiskalne politike, država obezbjeđuje potrebna sredstva za svoj aparat, poticanje proizvodnje, socijalnu politiku i ostale elemente koji čine ukupnu makroekonomsku politiku. Prikupljenim porezima ili javnim dugom, država može da finansira javne radove ukoliko je njena ekonomija u fazi recesije, podižući tako ekonomsku aktivnost na viši nivo. U tom smislu, javni radovi su bitna aktivnost u podizanju konjunktura.

Projekti javnog zapošljavanja su još jedna u nizu mjera državne ekonomske politike, kojom se u principu obezbjeđuju radna mjesta za nezaposlene, ali se oni mogu odnositi i na državnu administraciju, koja ima neproduktivni karakter.

Promjene poreznih stopa su važna odrednica pospješivanja ekonomije, posebno ako se radi o poreznim stopama na dobit ili na uvoz određenih sirovina i materijala neophodnih za proizvodnju konkuretskih proizvoda.

Fiskalnu politiku kreira ministarstvo nadležno za poslove finansija, kao jedno od najvažnijih ministarstva bilo koje države, pa tako i u BiH. Unutar svoga djelokruga ono je nadležno za brojne poslove i podijeljeno na niz upravnih organizacija koje svaka u svojoj nadležnosti imaju važnu ulogu u cjelokupnom poslu vođenja javnih finansija.

Jedan od segmenata fiskalne politike je porezna politika.

Dugo se smatralo da porezi ne treba da utiču na privredna kretanja. Međutim, porezni teret toliko je porastao da se ne može govoriti o neutralnosti poreza, a porezne mjere dovode do izvjesnih promjena faktora privredne strukture i privredne dinamike. Promjene izazivane poreznim dejstvom mogu biti adekvatne ili

protivne ekonomskim i socijalnim ciljevima. To je uticalo na pojavu, da se proširilo vanfiskalno polje primjene poreza. Činjenica je da svaki porez pogada više ili manje cijene. Indirektni porezi skoro uvijek, a direktni pod datim uslovima povećavaju cijenu proizvoda i usluga. Dok je porezni teret bio umjeren, moglo se sa više osnova govoriti o porezu kao o stimulanšu, u tom smislu što su i kapitalisti i radnici, pod pretpostavkom da se porez nije mogao „prevaliti“, ulagali napore da kompenziraju, odnosno da amortizuju porezni teret. U uslovima slobodne konkurencije, mogućnosti ovakvog „apsorbovanja“ poreza zavise od stepena elastičnosti tražnje. Ukoliko tržišni odnosi ne dozvoljavaju povećanje cijena te iz fiskalnog dejstva proizide smanjenje profita, to može da dovede do redukcije obima proizvodnje i do pretvaranja profita u gubitak kod preduzeća koja su submarginalna. Uz to, efekti oporezivanja na proizvodnju su različiti u slučajevima djelimičnog ili potpunog ograničavanja konkurencije. Tako na primjer, monopolistički proizvođači mogu da inkorporiraju povećanje poreza u cijenu i da održe nivo cijena.

POREZNA PRESIJA

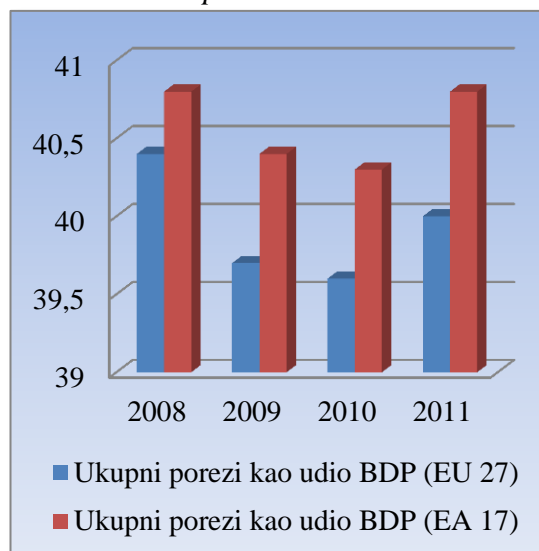
Država u svojoj fiskalnoj politici aktivno koristi mogućnosti koje pruža porezni sistem za intervencije u privredi u cilju favorizovanja ili diskriminacije razvoja određenih privrednih oblasti ili grana (podrška poljoprivredi u mnogim razvijenim zemljama raznim oblicima fiskalnih beneficija, priznanje ubrzane amortizacije, mobilisanje i unapređenje razvoja energetskih izvora i drugih resursa i slično). Jedan od segmenata fiskalne politike je porezna politika.

Poreznom politikom država može uticati na razvoj određenog regiona koji je zaostao i na razbijanje koncentracije industrije u pojedinim regionima. Naravno, porezni sistem je vezan za određenu državu, tako da

nepostoje identični porezni sistemi. To je iz razloga, što svaka država ima svoje specifikume koji determiniraju opšti socio-ekonomski prostor. Neki od njih su: ustavno uređenje, centralizacija odnosno decentralizacija, veličina teritorija, broj stanovnika i gustoća naseljenosti, demografska struktura, veličina javnog sektora, ekonomske integracije (Jelčić; 2001).

Ukoliko neodmjeren porezni sistem privrednim subjektima nameće neprihvatljiv porezni teret, oni počinju svoju djelatnost da sakrivaju, odnosno prelaze u neformalne oblike aktivnosti. Stoga su i posljedice veće, i to ne samo ekonomske, nego i društvene, institucionalne i političke. Zbog činjenice da porezni obveznici osjećaju porez kao teret, porezna evazija se povećava ako je porezno opterećenje odnosno porezna presija viša. Visoko fiskalno opterećenje odnosno porezna presija, podrazumjeva i visoku stopu oporezivanja što dodatno podstiče evaziju.

Slika 1. Udio poreza u BDP zemalja EU i EA u periodu 2008-2011.

Omjer BDP-a i poreznih prihoda (uključujući i socijalne doprinose) iznosio je 40,0% BDP-a u Europskoj uniji (EU-27), a 40,8% BDP-a eueuro zoni (EA-17). To predstavlja povećanje od 0,4 p.p. BDP-a u

EU-27 i 0,5 p.p. u EA-17 Joossens, E.&Wahrig, L. (2012).

U 2011., porezni prihodi u odnosu na BDP znatno su porasli, što je posljedica apsolutnog povećanja poreznih prihoda na isti način kao i u prethodnoj godini, s tim da je nominalni rast BDP-a bio manji. To odražava proaktivne porezne mjere koje su poduzele države članice tokom posljednjih godina da bi popravile svoje deficite. U Evropskoj monetarnoj uniji (EA-17) porezni prihodi kao postotak BDP-a ostaju na nešto višem nivou nego porezni prihodi u EU.

Postoji mnogo razloga zašto su prihodi od poreza zemalja članica varirali od godine do godine. Glavni razlozi, u cjelini, su promjene u privrednim aktivnostima (utiču nivoi zaposlenosti, prodaja robe i usluga, itd.) i poreznog zakonodavstva (utiču visine porezne stope, porezna osnovica, pragovi, izuzeća, itd.), kao i promjene u nivou BDP-a. Kriza zajedno s mjerama fiskalne politike usvojene u zemljama EU ima snažan uticaj na nivo i sastav poreznih prihoda u 2009-2011, iako prvi efekti već postaju vidljivi u 2008.

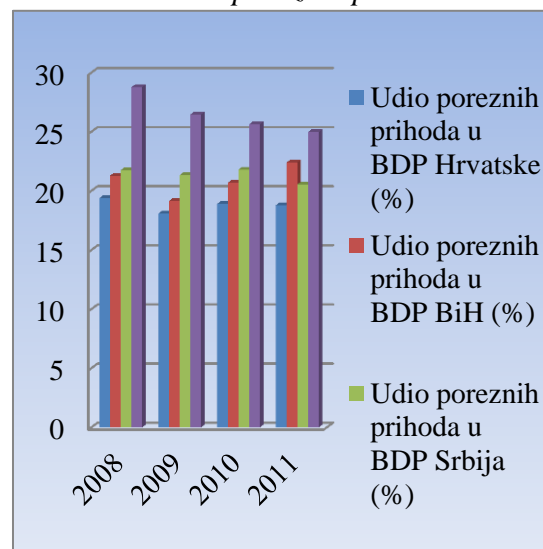
Valja napomenuti, da bez obzira na metodologiju u izvještavanju, učinci promjene u zakonodavstvu ili ekonomske aktivnosti imaju tendenciju da ostvaruju zakašnjeli uticaj na porezne prihode. Porezi na proizvodnju i uvoz su povećali svoj udio u ukupnim porezima 2009 - 2011. Ovo je barem djelomično zbog povećanja stope PDV-a u mnogim zemljama te uvođenje novih poreza. Dakle, došlo je do povećanja indirektnih poreza te poreza na kapital.

Prihodi od poreza na proizvode i uvoz zemalja EU-27 iznosili su 33,6% ukupnih poreza prikupljenih u 2011; dok 31,5% otpada na tekuće porez na dohodak, bogatstvo, itd. Vrijednosti od 32,3% i 2,5% zabilježene su za stvarne i dodate socijalne doprinose respektivno. Zbog razlikovanja u nacionalnim poreznim strukturama, indirektni porezi, direktni porezi i socijalni doprinosi znatno se razlikuju u bitnim

odrednicama od zemlje do zemlje u smislu poreza koji generiše većinu prihoda.

Najvažnija vrsta poreza na proizvodnju i uvoz je PDV. U EU-27, prihodi od poreza na proizvode čine oko 90% i PDV za oko 53% od ukupnog poreza na proizvodnju i uvoz u 2011. Najviši omjer poreza na proizvodnju i uvoz u odnosu na BDP zabilježen je u Švedskoj (18,6%), Danska i Mađarska (obje 17,0%), u skladu s visokim ukupnim iznosom oporezivanja u pomenutim zemljama, s visokim povećanjem udjela koji je također zabilježen u Mađarskoj, iako se ukupni porezni teret smanjio. Tu je, dakle, pomak prema indirektnom oporezivanju u Mađarskoj. Najniži omjeri indirektnih poreza zabilježeni su u Španiji (10,2%), Slovačkoj (10,8%) i Švicarskoj (6,6%), potonji imaju nisku ukupnu razinu oporezivanja.

Slika 2. Udio poreznih prihoda BiH i

susjednih zemalja u periodu 2008-2011.

Izvor: Smjernice ekonomske i fiskalne politike za razdoblje 2010. – 201.2; 2012.-2014.2013.-2015. Ministarstvo financija Republike Hrvatske, Zagreb, Bilten javnih finansija Srbije za mjesec oktobar 2012. Beograd 2012, 98; OMA Bilten BiH, broj: 44,56,68 i 80; <http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-arhiva>; <http://www.cbmn.org/index.php?mn1=statistika>; <http://www.cbbh.ba/index.php?id=32&lang=hr>

Udio poreznih prihoda u BiH kao i zemalja u okruženju ima približne vrijednosti, s tim da Crna Gora ima nešto više udjele. Porezna opterećenja su najvećim dijelom uzrokovana socijalnim doprinosima, a zatim indirektnim porezima. Globalna ekonomska kriza koja je svoj utjecaj počela da ostvaruje u 2009. imala je traga i u BiH te susjednim zemljama. To je vidljivo u padu prihoda od poreza kao i ukupnom BDP-u. Trend pada ekonomske aktivnosti nastavljen je i narednih godina što se odrazilo i na pad poreznih prihoda. Ublažavanje recesije za BiH ekonomiju je ostvareni rast izvoza koji je sa svoje strane pomogao u porastu odnosa pokrivenosti uvoza izvozom.

INDIREKTNI POREZI U SISTEMU FISKALNE POLITIKE

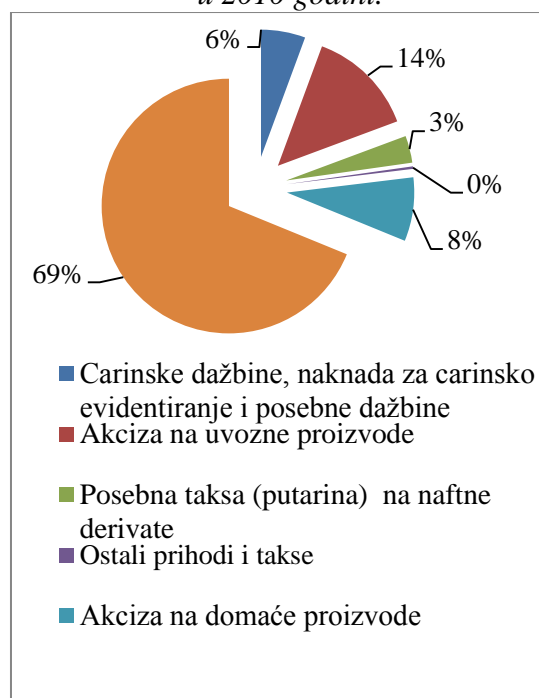
Indirektni porezi su grupa javnih prihoda koji se ne naplaćuju direktno od poreznih obveznika, nego se prevladaju na potrošnju i sadržani su u cijenama izvršenih usluga ili dobara koje se prometuju u okviru jedne države koja čini jedinstvenu poreznu cjelinu. Potrošaču obično nije poznato koliki je iznos poreza sadržan u prodajnoj cijeni proizvoda kojeg je kupio ili usluge koja mu je pružena. Porezni teret snosi krajnji potrošač, a posrednik se javlja u ulozi „državnog službenika“ koji za račun države vrši obračun poreza kojega treba platiti krajnji potrošač. Posredni (indirektni) porezi su karakteristični po sljedećem:

- Elastičnost im je velika,
- Obaveznost plaćanja je sve više izražena,
- Ugodniji su za poreznog obveznika, jer ih samo indirektno osjeća, uglavnom kroz cijene proizvoda i usluga,
- Dovoljnost i izdašnost, što osigurava poreznoj vlasti da ih koristi za prikupljanje potrebnih finansijskih sredstava za pokriće kolektivnih potreba,
- Nesocijalni su, s obzirom da ih svi plaćaju, bez obzira na visinu dohotka,

- Lako se prevladaju, pa su nepodesni za razne ekonomske, socijalne i druge svrhe Sejmenović, Komazec, Ristić (2008).

U strukturi poreznih prihoda zemalja OECD i EEZ, odnosno EU, porez na potrošnju tj. indirektni porez je na drugom mjestu poslije poreza na dohodak. Njegovo učešće se kreće u rasponima od oko 16-17% u SAD-u i Švicarskoj i do 54% u Meksiku. Tranzicijske zemlje imaju relativno visoko učešće ovog poreznog oblika. U Mađarskoj i Hrvatskoj, na primjer, kreće se oko 44% Kešetović (2000). U grupu indirektnih poreza koji se prikupljaju pri Upravi za indirektno oporezivanje Bosne i Hercegovine spadaju porez na dodatnu vrijednost uvozne dažbine, akcize, i putarine.

Slika 3. Pregled učešća indirektnih poreza u 2010 godini.

Nesumnjivo je da kad izvršimo analizu gore spomenutih podataka, uočavamo da je porez na dodatnu vrijednost najveća stavka u ukupnim prihodima indirektnih poreza. Prihodi od indirektnih poreza kao najvažnijem segmentu porezne politike u BiH su imali kontinuitet raste od uvođenja

sistema indirektnog oporezivanja. Međutim, prihodi od carina kao vrsta indirektnih poreza imaju trend pada s obzirom na primjenu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju. Snažan pad carinskih prihoda činjenica je ukidanja carinskog evidentiranja kao i ukidanja carine na pojedine vrste proizvoda porijeklom iz EU, što je od početka 2013. godine značajno izraženo. Porast naplate akciznih prihoda rezultat su prilagođavanja akcize na duhanske preadjevine u skladu sa evropskim direktivama. Prihodi od PDV imaju trend rasta, kao i dugovi po osnovu PDV što je rezultat aktivnog pristupa prema utaji odnosno ne plaćanju poreznih obaveza.

Slika 4. Udio indirektnih poreza u ukupnim poreznim prihodima BiH za period 2008-2011.

Kolika je važnost indirektnih poreza u ukupnoj poreznoj politici BiH najbolje govori grafikon iznad. Prometi koji se oporezuju u krajnjoj potrošnji su najviše doprinijeli u ukupnom poreznom opterećenju koji u ovom slučaju pogađa kupca, a manje samog poslovnog subjekta. U svakom slučaju njihova izadašnost je pokazala značajan trend rasta ovog poreznog oblika. Za BiH je od izuzetne

važnosti praćenje i kontrole ove vrste poreza, budući da isti učestvuje sa najvećim procentom u ukupnom poreznom opterećenju građana. S druge strane pridonosi najvećem stepenu punjenja budžeta na svim nivoima vlasti.

Porezna evazija i ekonomski rast u BiH

Sam pojam porezne evazija je dinamična pojava jer otpor plaćanju poreza i želja za izbjegavanjem plaćanja poreza mogu biti i svojstva samih poreznih obveznika, podliježe stalnim promjenama i može značajno varirati. Riječ evazija potječe od latinske riječi evadere, što znači bježanje, izbjegavanje, vađenje, izmigoljavanje i sl. U poreznoj terminologiji ovim pojmom označavaju se različiti načini izbjegavanja plaćanja poreza Šaković (2002). Evazija poreza ili različiti oblici i vidovi odnosno načini izbjegavanja utvrđivanja, razreza i naplaćivanja poreza i drugih propisanih dadžbina predstavljaju štetnu, protivpravnu i opasnu djelatnost pojedinaca i grupa kojima se ugrožavaju osnovni fiskalni interesi društva. Pod poreznom evazijom podrazumijevaju se radnje i propuštanja koje poduzima porezni obveznik radi izbjegavanja plaćanja poreza. Porezna evazija nastaje kao rezultat otpora koji porezni obveznik osjeća prema plaćanju poreza Jelčić (2001). Otpor plaćanju poreza javlja se u oblicima porezne evazije koju karakterišu radnje koje porezni obveznik poduzima radi izbjegavanja plaćanja poreza. Poreznom evazijom ne ugrožava se samo budžetski sistem jedne zemlje, ona i indirektno utiče na ekonomski rast. Fenomen porezne evazije je u manjoj ili većoj mjeri akutni problem svih društava svijeta, bez obzira na porezni sistem i stepen ekonomskog razvoja jedne zemlje i zato se porezne prevare i utaje trebaju staviti u širi kontekst nego što to zahtjeva ekonomska analiza; to pitanje ima i različite pravne, etičke, psihološke i druge dimenzije. Trenutna globalna finansijska i ekonomska kriza predstavlja glavni izazov

za porezne administracije u mnogim zemljama Brondolo (2009). Sa pogoršanjem ekonomske situacije, porezne administracije mogu očekivati nagli porast broja poreznih prevara i utaja i za borbu protiv istih moraju poduzeti efikasne mjere i instrumente. Tranzicijsko okruženje svojom dinamikom i nizom promjena u poreznom i privrednom sistemu negativno utiče na smanjenje porezne evazije. U svakom slučaju porezna evazija, fiskalne prevare i sl. u svim svojim oblicima imaju ogroman uticaj na društvo i društveno ekonomski sistem jer se istim ugrožava dugoročna ekonomska stabilnost zemlje a ovdje govorim posebno o plaćanju fiskalnih obaveza prema društvenoj zajednici.

Porezna evazija razlikuje se od države do države po obimu, strukturi i raširenosti i ista ne može biti tačno utvrđena već samo na osnovu određenih statističkih mjerenja (uz prethodno utvrđene metode dijagnosticiranja i identifikacije uzroka) može se samo približno procijeniti i spoznati obim, raširenost i struktura porezne evazije. U uslovima prilagođavanja poreznih sistema tržišnoj ekonomiji, širenja porezne osnovice, uvođenja novih poreza, ukidanja starih te mijenjanja poreznih stopa teško je donijeti pouzdane zaključke o visini porezne evazije Madžarević-Šujster (2002). Opredjeljenje poreznih obveznika da u potpunosti ili djelimično izbjegnu plaćanje poreza zavisi u prvom redu od intenziteta otpora plaćanju poreza. Taj intenzitet otpora zavisi od više elemenata koji se mogu svesti na slijedeće:

- visina poreznog opterećenja,
- namjena trošenja sredstava prikupljenih porezom,
- porezni oblik,
- mišljenje javnosti da li je porez pravičan ili ne Jovašević, preuzeto od Popović (1997).

Porezna evazija se prema modernoj teoriji i praksi shvata kao problem koji je duboko ukorijenjen u socijalnim, kulturnim i političkim karakteristikama svake

pojedinačne zemlje i štetne posljedice odražavaju se ne samo na ekonomski rast već i u sferi politike, privrede i finansija. U Bosni i Hercegovini kao i u mnogim drugim tranzicijskim zemljama plaćanje poreza je veliki problem i vrlo je vjerovatno postojanje visoke porezne evazije. Različiti faktori se vežu za nastanak porezne evazije i svi aspekti posmatranja međusobno se preklapaju. Kao ekonomski faktori navode se finansijski problemi, visoki porezni nameti, vjerovatnoća utvrđivanja (nada da utaja poreza neće biti otkrivena), strogost sankcija (nada da sankcije neće biti oštre), očekivani profit (visok profit zbog visokog rizika) i dr. U psihološke faktore mogu da se ubroje nepovjerenje u državu i njene ekonomske mjere, neslaganje sa ciljevima i sredstvima ekonomske politike kao i stav samog poreznog obveznika prema riziku. Kao najvažniji faktori oportuniteta navode se radno iskustvo i obrazovanje Jović, Spariosu, Jovanović (2008). Finansijski problemi, odnosno visoki porezni nameti mogu nepovoljno uticati na poslovne aktivnosti poreznog obveznika. Visina opterećenja javnim prihodima do određenog nivoa ima veoma mali uticaj na poreznu evaziju, a kada opterećenje pređe određenu granicu, evazija progresivno raste. Faktor koji utiču na poreznu evaziju je i porezna administracija odnosno nedostaci samog kontrolnog sistema.

Najznačajni nedostaci su:

1. Organizacija porezne administracije,
2. Nedovoljna međunarodna saradnja poreznih administracija,
3. Nedovoljna saradnja sa drugim agencijama za sprovođenje zakona,
4. Nedovoljna kontrola pri registraciji poreznih obveznika,
5. Uobičajeni sistemi analize rizika nisu od koristi, nedostatak specifičnih tehnika provjere,
6. Tehnička zaostalost informacionih sistema poreznih administracija.

Poreznoj evaziji pogoduju i subjektivne slabosti poreznih organa, a posebno slučajevi povezanosti službenika porezne administracije i poreznog obveznika. Za poreznu evaziju bitni su ekonomski učinci odnosno faktori. Tako Brümmerhoff (2000) naglašava da ekonomske posljedice porezne evazije, kao i legalni oblici sive ekonomije nastaju zbog nedovoljnog ulaganja resursa u službenu ekonomiju. To se dakako najviše tiče poštenih poreznih obveznika koji snose porezno opterećenje, za iznos poreza koji nije plaćen od poreznih utajivača. Obveznici nisu uvijek spremni da priznaju obaveznost plaćanja javnih prihoda, objašnjavajući to svojim uvjerenjem da se prikupljeni javni prihodi neracionalno troše ili da nisu pravilno raspoređeni. Razumljivo je da su obveznici javnih prihoda zainteresovani za trošenje ubranih prihoda. Ukoliko obveznici ne odobravaju način na koji se sredstva troše, to može usloviti povećanju utaje javnih prihoda. Psihološki aspekti ponašanja poreznih obveznika, govore da će se prema pojavi porezne evazije odnositi u skladu sa sadržajima svoje svijesti: Kako takve pojave vrednuje, tj. opaža li poreznu evaziju kao ozbiljnu smetnju razvoju društva, kako vrednuje postojeći sistem kažnjavanja, kako vrednuje uticaj i ponašanje medija i sl. Porezni moral takođe utiče na izbjegavanje javnih prihoda. U državama (pa i u našoj) u kojima je formirano mišljenje da je moralno izbjegavati plaćanje javnih prihoda, osjećaj obveznika da plaćanje dadžbina ne proizvodi nikakvu protivuslugu, uslovljava, u određenoj mjeri, izbjegavanje poreznih obaveza.

ZAKLJUČAK

Za Bosnu i Hercegovinu je karakteristično da se nalazi u fazi tranzicije, pa tako i u poreznom smislu i neophodno je izgraditi uvjerenje kod poreznih obveznika, da je plaćanje fiskalnih obaveza „sinequa non“. Problem postojanja porezne evazije nije

svojstvo samo naše zemlje koja je u tranzicijskom periodu, to je problem svih tranzicijskih zemalja. U Bosni i Hercegovini se moraju implementirati porezne reforme odnosno razviti odgovarajući institucionalni kapaciteti kako bi se moglo odgovoriti na izazove po pitanju porezne evazije. Indirektni porezi su jedan od najvažnijih instrumenata porezne politike zemlje. Iako oni imaju regresijski utjecaj na stanovništvo, posebno na one sa nižom platežnom sposobnosti, ipak pružaju državi značajnu fiskalnu izdašnost. To se najbolje može vidjeti iz primjera BiH gdje indirektni porezi, a posebno PDV-a zauzimaju oko 70 % svih poreznih oblika. Uvođenjem PDV ostvaren je veoma važan korak ka smanjenju poreznih prevara. U tom smislu nadzor i kontrola ovog poreza predstavlja prioritet u radu poreznih organa. Naravno, porezni obveznici svojim korektnim odnosom prema porezima uopšte mogu doprinijeti stabilnosti fiskalnog sistema, dok država sa svoje strane treba obezbijediti sve potrebne mehanizme radi sprečavanja sive ekonomije, te usklađivanja porezne presije sa zahtjevima privrednih subjekata.

LITERATURA

(Članak iz časopisa)

- [1] Brondolo John, (2009), „Collecting Taxes During and Economic Crisis: Challenges and Policy Options“, International Monetary Fund, Fiscal Affairs Department SPN/09/17.
- [2] Mađarević-Šujster S. (2002). „Procjena porezne evazije u Hrvatskoj“, Finacijska teorija i praksa 26 (1) str. 117-144.

(Referat objavljen u zborniku konferencije)

- [1] Joossens, E. & Wahrig, L. (2012). Eurostat /statistics in focus 55/2012,
- [2] Šaković, A. (2002). „Ekonomika kriminalistika“, Sarajevo: magistrat, 2002,

- [3] OMA Bilten BiH, broj: 44,56,68 i 80
- [4] Smjernice ekonomske i fiskalne politike za razdoblje 2010. – 2012.; 2012.-2014.2013.-2015. Ministarstvo financija Republike Hrvatske, Zagreb
- [5] Bilten javnih finansija Srbije za mjesec oktobar 2012

(Knjige)

- [1] Brümmerhoff , D.(2000). Javne Financije, Mate, d.o.o. Zagreb
- [2] Jelčić, B.(2001). Javne Financije, RriF, Zagreb;
- [3] 3. Kešetović, I.(2002). Budžeti, porezi i vlast, Tuzla, „Feri“,
- [4] 4. Popović, D.(2006). Poresko pravo, Beograd, Izdavač Cekos in,
- [5] 5. Raičević, B.(2005). Javne finansije, Beograd, Čibura print,
- [6] 6. Sejmenović, J., Komazec, S., Ristić, Ž. (2008). Monetarne i javne finansije, Univerzitet za poslovne studije Banja Luka,
- [7] Zakon o sistemu indirektnog oporezivanja, Službeni glasnik BiH br.44/03.

(Elektronska literatura)

- [1] Jović, M., Spariosu, T., Jovanović M., Institucije i mjere za legalizaciju sive ekonomije, pruzeto sa: <http://www.iien.bg.ac.yu/download/wp02-01.pdf> (03.04.2008).
- [2] Publication, „Paying Taxes 2013,preuzeto sa: <http://www.pwc.com/payingtaxes>
- [3] Preuzeto sa :<http://www.mfin.hr/hr/drzavni-proracun-arhiva> (20.02.013.)
- [4] Preuzeto sa: [http://www.cbmn.org/index.php?mn1=statistika;](http://www.cbmn.org/index.php?mn1=statistika) (20.02.013.)
- [5] Preuzeto sa: <http://www.cbbh.ba/index.php?id=32&lang=hr> (20.02.013.)